

POLITISK ANBEFALING NR. 2 – 2010

VELFERD ELLER SKATTESTOPP

Har Norge en rødgrønn regjering i blå tvangstrøye?

MANIFEST
SENTER FOR SAMFUNNSANALYSE

Kr. Augusts gt 11, Tullinløkka • post@manifestanalyse.no • www.manifestanalyse.no

ALTERNATIV TIL INNSTRAMMING AV VELFERDEN

ARBEIDERPARTIETS RØDGRØNNE valgkampanje i 2005 lovet å ruste opp skolene, fylle opp bassengene og rette opp i en håpløs situasjon for velferdsøkonomien skapt ved Høyre-styrets lavskattpolitikk under regjeringen Bondevik (2001 – 2005). Fortvilelse over at fellesskapets velferd fikk trange kår mens privat rikdom vokste uhemmet blant de heldige, var en viktig grunn til at valg vinden blåste de rødgrønnes vei.

Etter to år preget av krisehåndtering i kjølvannet av global finanskollaps, er velferdens vilkår tilbake på politikkenes dagsorden for fullt.

- Fellesskapsverdiene forvitrer, forteller VG. Politiske myndigheter har latt veier, kloakknnett og annen infrastruktur forvitre så lenge at etterslepet i vedlikehold kan være så omfattende som 800 milliarder kroner.¹

- **I det rødgrønne Norge har hver tredje kommune planlagt kutt innen skole og omsorg i 2010.² Et eksempel: «Omsorgssektoren i Sandnes skal spare 25 millioner kroner uten å legge ned avdelinger. Det betyr mer tid i sengen og mindre tid til stell og sosiale aktiviteter, samt en større belastning på de ansatte.»³ Dette er virkeligheten svært mange opplever – lokalavisene renner også i år over av slike oppslag.**

- Politiet er kåret til budsjettvinner og satsingsområde, men så rapporterer VG i februar at politiet over hele landet kutter totalt 360 stillinger i år. «Nyutdannede politifolk har oppsøkt NAV og må gå på ledighetstrygd fordi de ikke får jobb.» Bare i Hordaland politidistrikt må det nedbemannes med 72 årsverk.

Mange trodde det var denne skakkjorte underfinansieringen av fellesskapet et rødgrønt styre skulle rette opp i. Men budskapet som nå lyder fra denne regjering er «Innstramming, innstramming, innstramming».

PRIVAT FORBRUKSVEKST

Det viktigste veivalget for velferden druknes nå under finansministerens formaninger om «Handlingsregelen» og «4 prosent». Spørsmålet Sigbjørn Johnsen unngår er: *Hvorfor er det kun på fellesskapets budsjetter det skal strammes inn?*

Regjeringen legger i Nasjonalbudsjettet for 2010 opp til 4 prosent vekst i privat konsum og 2 prosent vekst i offentlig konsum (der alle velferdstjenestene ligger). Det vil si dobbelt så høy vekst i privat forbruk som i fellesskapssektoren. Det er grunn til å spørre om dette virkelig har støtte blant de rødgrønnes velgere.

Det er ikke noe problem å fordele innstrammingen på en rødgrønn måte – alt som trengs er en forsiktig styrking av skatteinnsatsen. Men det er et problem at regjeringen avviser enhver debatt om slike velferdsløsninger.

Debatten skytes ned med henvisning til en selvpåført tvangstrøye: Skattestopp på Høyres skattenivå fra 2004.

KRITISKE RØSTER

Skattestopp går foran velferdssatsing. På dette punktet er norsk politikk satt på autopilot. Men det ulmer i rødgrønn opposisjon.

I anledning regjeringens budsjettkonferanse uttalte Senterpartiets tidligere generalsekretær Steinar Næss 15. mars at «Regjeringa må ikkje seie ja til privat kjøpefest og samtidig stramme inn løyvingar til viktige fellesmål». ⁴ Liv Signe Navarsete har forsøkt å reise samme debatt tidligere:

«Skal vi etter fire år i regjering sitte igjen med at løftet om ikke å øke skattene ut over 2004-nivået er det eneste vi innfridde hundre prosent? Hva med løftene om bedre veier, næringsutvikling og barnehageutbygging? For Sp er det viktigst å innfri de løftene som dreier seg om fellesskapet». ⁵

SV er selvsagt med på dette. Men Ap-toppene stopper all debatt om saken. Paradoksalt nok, ettersom å avvise enhver styrking av skatteinnsatsen er *å avvise metoden sosialdemokratiet anvendte ved byggingen av velferdsnorge på 1900-tallet*. Etter hvert som produktivitet og inntekter økte, økte også skatteprosenten. Det ble mer i lommeboka og store løft for fellesskapet.

Hvorfor skal dette være uaktuell politikk nå, når privat rikdom er større enn noen sinne samtidig som finansministeren bekymrer seg for velferdens store utfordringer?

ET DEMOKRATISK PROBLEM

Den selvpåførte tvangstrøya i skattepolitikken er ikke bare et problem fordi den hinder fornuftig finansiering av nødvendig velferd. Det er også et demokratisk problem at et av de mest sentrale spørsmål i økonomisk politikk strykes fra samfunnsdebattens dagsorden.

Utspill mot skattestoppet fra misfornøyde røster i rødgrønne rekker får ingen konsekvenser og skaper ingen debatt. Denne tilsynelatende enigheten skyldes ikke at folk flest har bestemt seg for at skattestopp går foran velferd. Den skyldes partiloyalitet underlagt regjeringmakt.

Å opphøye skattestopp på Høyres 2004-nivå til et «hellig» løfte – som Aps Marianne Aasen har gjort ⁶ – er ikke noe bidrag å styrke det norske folkestyret. Eller velferden, for den saks skyld.

ALTERNATIV TIL VELFERDSINNSTRAMMING

Den rødgrønne regjeringen sendte allerede i fjor direktiv til de rødgrønnes stortingspolitikere: Finn budsjettposter å kutte i! Hvorfor ikke tenke motsatt – på hva velferden trenger?

Regjeringen kunne bedt de folkevalgte finne fram til hvilke velferdssatsinger som er viktigst for landet, og så åpne debatten om hvordan disse kan finansieres. Men den debatten er allerede avblåst, så vi får «Innstramming, innstramming, innstramming».

En forsterket skatteinnsats for fellesskapet trenger ikke bety økte avgifter på vanlige arbeidsfolk og lavlønte. Et rødgrønt skatteløfte burde være at de som har mer enn nok har mer å gi hvis velferden trenger det – mens de som tjener lite skal ikke skatte mer.

For å illustrere, vil vi nevne to tiltak som kunne gitt anslagsvis 20 milliarder i året til fellesskapet.

TILTAK 1: Innfør omsetningsavgift på Oslo Børs**GEVINST: Ca 12 mrd**

Mens det er 25 prosent moms på hver bukse og hver bleie Ola og Kari kjøper, er handelen til investorer og spekulanter på Oslo Børs avgiftsfri. I finanslandet Storbritannia har man i det minste en omsetningsavgift for børsen på en halv prosent.

Regjeringen kan innføre 0,5 prosent omsetningsavgift på Oslo Børs. Med omsetningen fra 2008, vil dette gi inntekter på rundt 12 milliarder kroner i året.⁷

TILTAK 2: Sløyf subsidier av de rikes lån**GEVINST: Ca 10 mrd**

De største personlige lånene er det rike mennesker som sitter med. De nyter svært godt av store rentefradrag på skatten. Denne unødvendige subsidieringen av de rike bidrar til at nødvendige velferdstjenester utsettes for hardere innstrammingspress.

Regjeringen kan la folk flest beholde rentefradraget, men sette et tak på to millioner kroner i lån per person – lån ut over dette gir ikke skattelette. De sparte subsidiene vil utgjøre *rundt ti milliarder kroner i året*.⁸ (Til sammenligning: Innsparingene ved 20 prosent reduksjon i sykefraværet som det nå settes enorm politisk prestisje inn på vil, hvis reduksjonen lykkes, utgjøre rundt 7,5 milliarder kroner i året.)

Dette er omtrentlige anslag, men de viser at det finnes muligheter for å finansiere et sterkere fellesskap i Norge. Det som mangler er politisk vilje til å velge velferd framfor skattestopp.

POLITISK ANBEFALING FRA MANIFEST ANALYSE:

Regjeringen bør sette ned et hurtigarbeidende utvalg som skal synliggjøre nødvendige veivalg for velferdsnorge, gjennom

(a) å finne velferdsloft regjeringspartiene kan enes om i 2011–2013 og

(b) peke på mulig finansiering gjennom skattesystemet (med sosial profil).

Utvalgets formål skal være å utarbeide *alternativ til offentlig innstramning*, slik at partier og velgere får føre den demokratiske debatt som viktige veivalg for velferden fortjener. Hvis regjeringen ikke vil få disse alternativene opp på bordet, vil vi anbefale regjeringspartienes stortingsgrupper å gå sammen om å nedsette et slikt utvalg.

Manifest senter for samfunnsanalyse, 16.3.2010

* * *

Resten av dette notatet presenterer fakta om offentlig velferdsøkonomi og argumenterer for at det trengs en forsterket skatteinnsats for fellesskapet.

Vi ser også nærmere på Siv Jensens skattepolitiske glansnummer:

Påstanden om at vi kan ha store skatteletter ettersom staten bader i oljepenger.

NOTER:

¹ VG, 10.3.2010.

² www.kommunal-rapport.no/id/11197892.0

³ Stavanger Aftenblad, 12.2.2010.

⁴ www.nrk.no/nyheter/norge/1.7038306

⁵ Aftenposten, 22.07.2006.

⁶ Aftenposten, 4.1.2008

⁷ Beregnet av økonom Rune Skarstein. Se også «En rødgrønn finanspolitikk?», i Vardøger nr. 31, 2009.

⁸ Beregnet av økonom Rune Skarstein. Se også «En rødgrønn finanspolitikk?», i Vardøger nr. 31, 2009.

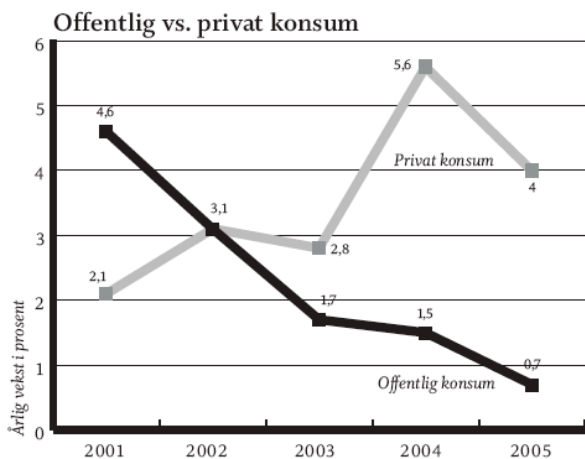
Teksten bygger på en artikkel av Magnus E. Marsdal fra 2008.

Valgvind høsten 2005: Ja til velferd, nei til skattelette. Det var en sterk stemningsbølge. «Vi skal fylle opp,» sa Arbeiderpartiet. Bassengene. Jens & co. utmalte samtidig den borgerlige lavskattpolitikken som en alvorlig trussel mot velferdstjenester folk flest er avhengige av. Var dette skremsler? Sa man ikke «Norge går så det griner» da Bondevik-regjeringen satt? Eller hadde velgerne grunn til bekymring?

Svaret kan være at Norge gikk så det grein, og at velgerne hadde grunn til bekymring. Privat forbruksvekst slo alle rekorder. Offentlig forbruksvekst stagnerte.

Det betyr mer enn nok penger til nytt italiensk kjøkken og boblebad på hytta, men for lite penger til å dusje gamlingene på sykehjemmet og bygge ikke-astmaframkallende klasserom til ungene.

Det følgende diagrammet viser hvordan veksten i privat etterspørsel dro kraftig ifra veksten i fellesskapssektoren under Bondeviks Høyre-dominerte regjering. Figuren sammenligner årlig vekst i *privat konsum* med årlig vekst i *offentlig konsum*.

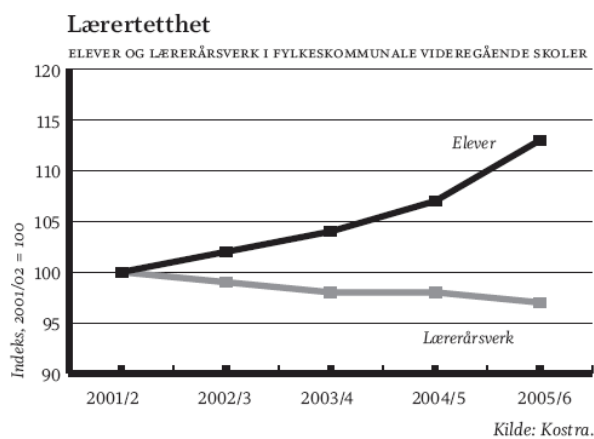
Kilde: Økonomiske analyser 1/2008, Statistisk sentralbyrå.

Vi ser at veksten i offentlige konsum (som inkluderer alle offentlige velferdstjenester) falt helt ned mot null ved slutten av perioden. Dette skyldtes den borgerlige regjeringens politikk med store skatteutt og for små overføringer til kommunene.

Samtidig kom veksten i privat konsum helt opp mot seks prosent i året, som er

svært høyt. Denne politikken skaper Høyresamfunnets Janus-ansikt: privat berikelse, offentlig nedskjæring.

Hva skjedde for eksempel med skolen, som Høyre hadde slikt fokus på i valgkampen 2001? Følgende diagram viser at antall lærerårsverk per elev i videregående falt betydelig mens Høyre satt ved makten og drev fram sin skatteuttpolitikk.

Mens Høyre snakket om «kunnskapsløft», ble det færre og færre lærerressurser per elev. Det samme skjedde også i grunnskolen.¹

I eldreomsorgen var tilstanden mange steder sørgelig. På grunn av underbemanning opplevde mange, ifølge Statistisk sentralbyrås Levekårsundersøkelse 2006, at «det er vanligvis ikke tid til å utføre arbeidsoppgavene på en skikkelig måte». Hastverk som rammer kvaliteten, er alvorlig hvis den ansattes oppgave er å ta vare på eldre og syke mennesker. Likevel viser Levekårsundersøkelsen at over 40 prosent blant pleie- og omsorgsarbeidere og sykepleiere i 2006 oppga at deres erfaring var å *vanligvis* ikke ha nok tid til å gjøre arbeidet skikkelig.²

I privat sektor er presset betraktelig lavere. Mens 39 prosent blant alle kommuneansatte rapporterer at det vanligvis ikke er tid til å utføre arbeidsoppgavene på en skikkelig måte, sier 25 prosent i privat sektor det samme.

Men for høyrepartiene er det alltid offentlig sektor som er ressursluket. I offentlig sektor må det strammes inn og

passes på, så ikke de late ansatte og lederne deres sløser vekk skattebetalernes dyrebare penger.

«Bunnløse pengesluk»

«Det offentlige må under kniven,» var overskriften da Ole Nygaard i Aftenpostens politiske redaksjon for noen år siden ba sosialdemokrater og andre «innse at noe av det press som stimulerer private bedrifter til mest mulig økonomisk og rasjonell drift, også må inn i offentlig virksomhet for å unngå urasjonell drift og bunnløse pengesluk». Aftenpostens kommentator hadde sett seg lei på bunnløse pengesluk. Han refset fagforeningenes motstand mot privat konkurranse i omsorgssektoren: «På et vis forlanger de offentlig ansattes organisasjoner at deres medlemmer skal få føre en skjermet tilværelse uten kontakt med det virkelige liv.»³

Etter Ole Nygaards logikk nyter underbetalte hjelpepleiere som løper beina av seg for å mate, løfte og vaske våre gamle og syke «en skjermet tilværelse» der de mangler «kontakt med det virkelige liv», mens han selv, som godt betalt ansatt i privateide Aftenposten, har så god virkelighetskontakt at han vet hvordan eldreomsorgen bør omorganiseres. Her er det noe som skurrer.

Hvordan vil Aftenpostens mann for eksempel forklare at arbeidspresset synes å være høyere i offentlig sektor enn i privat? Lever ansatte i private selskaper *enda* mer «skjermet» enn de ansatte i velferdsstatens bunnløse pengesluk?

I virkeligheten er det mye som tyder på at mange som leverer livsviktige velferdstjenester nå er presset inn i en ond sirkel av ineffektiv underbemanning:

For lav bemanning fører til for høy slitasje, som gir høyt sykefravær og dermed bemanningsproblemer som øker slitasjen ytterligere, ansatte blir uføre eller søker seg vekk og virksomheten mister kontinuitet og kompetanse. Denne virkeligheten er usynlig for folk med ideologiske skylapper. I 25 år har høyresidens ideologiske krigere drevet noe som ligner en mobbekampanje mot offentlig ansatte. Sannheten er at disse underbetalte, overanstrengte, ansvarsfulle menneskene – det store flertallet av dem kvinner – hver eneste dag går på jobb og skaper det norske velferdssamfunnet vi alle er så stolte av når FN har vært her og målt oss. For høyrepartiene er de ineffektive utgiftsposter, så lenge de ikke jobber i det private næringsliv.

Etter alt mas om «modernisering» av offentlig sektor, skulle man tro ingenting var forandret der i gården siden Einar

Gerhardsens dager. Men hvor finner vi det høyeste tempoet i omstillingene? Tall fra 2006 viser at omorganiseringsnivået innen staten de siste tre årene var *dobbelt* så høyt som i private virksomheter.⁴

Trolig er det for *mye* omorganisering i staten, men likevel: Når skal noen reise spørsmålet om modernisering av privat sektor? Sist jeg sjekket, drev man der borte i utstrakt grad med Jamba ringetoner, Crazy Frog, reklametårn som står i veien for gående og syklist, opsjonsprogrammer hinsides enhver fornuft, samt spinnvill spekulasjon i råtene boliglån som noen har gitt til mennesker som ikke burde fått kreditt til ny trehjulsykel.

Standardgapet

Under den Høyre-dominerte regjeringen Bondevik var det ikke bare enkelt for folk flest å forstå hvorfor det måtte spinkes og spares innen viktige velferdstjenester så det gikk på verdigheten løs. Særlig ikke når andre sektorer samtidig opplevde tidenes forbruksfest. Men Høyre stod på sitt. Selv når partiets egne ordførere skrek opp mot stramme budsjetter, svarte kommunalminister Erna Solberg alltid at kommunene har «nok penger» og at «vi bruker jo mer penger i offentlig sektor enn noen gang».

Hun kunne like gjerne påpekt at vi har det bedre nå enn i 1908. Det ville også vært sant, men det er ikke noe argument mot opplevelsen av at *standarden i offentlig sektor blir stadig dårligere i forhold til standarden i samfunnet for øvrig*. På skolen risikerer Lise på 10 år å utvikle asma. Det gjør hun ikke på Steen & Strøm.

Standardgapet mellom offentlig og privat sektor økte hvert eneste år i regjeringsperioden 2001–2005.

Høyre-samfunnets Janus-ansikt ble synlig for mange. Den blå lavskattpolitikken skaper en stadig videre kløft mellom privat rikdom og offentlig fattigdom. Den skaper et Norge med skinnende nye callsentre og nedlagte eldrecentre.

Poenget med skatt

Men har vi ikke oljepenger? Hva skal vi da med skatt? Slik spør Fremskrittspartiet. Frp-leder Siv Jensen ikke for sitt bare liv forstå hvorfor man ikke kan gi store skatteletter i et land der den søkkrike staten blir mer søkkrik for hver dag.

Og man kan vanskelig nekte for at den norske stat har pæng på bok. Den har jo et voksende oljefond som er verdt godt over 2000 milliarder kroner. Kan det være nødvendig å ta

så mye skattepenger fra folk flest da?

Dette har lenge vært en konfliktlinje mellom Ap og Frp. Og Ap har slitt litt med å få klem på skatteargumentene. Det måtte en høyremann til.

Vi drukner i biler, men har ikke penger til å bygge et tidsmessig veinett – vi har ikke engang råd til å holde ved like de veiene vi har (...) Vi bygger hus og hytter og pusser opp så det knapt er en snekker å oppdrive, mens planer for opprustning av skolebygg og nye boliger til psykisk utviklingshemmede må legges på is fordi kostnadene blir for høye.

Dette er ikke hentet fra et innlegg i Klassekampen av Erling Folkvord, men fra en kronikk i Dagens Næringsliv av Victor Norman. Det offentlige Norge er *underfinansiert*, skrev Høyres tidligere administrasjonsminister 8. desember 2007. «Skal vi ha et førsteklasses offentlig tjenestetilbud, må vi betale prisen. Og prisen er høyere skatter.»

Etter å ha *stått fram* – ikke bare som motstander av skatteutt, men som tilhenger av økt skatt – gikk Norman til angrep på Siv Jensens velkjente teori om at «staten ikke mangler penger»:

Det er ingen land som mangler penger så lenge de har en seddelpresse. Det er imidlertid ikke det som er poenget. Formålet med skatter er ikke å skaffe penger, men å få private forbrukere og bedrifter til å legge beslag på færre folk, slik at vi får frigjort ressurser til offentlige tjenester. Så lenge vi har knapphet på folk, er det bare gjennom høyere skatter vi kan løse det offentlige fattigdomsproblemet.

Normans poeng er at det ikke er penger som bygger barnehager, det er håndverkere. Det er ikke oljefondet som pleier bestemor på sykehjemmet, det er hjelpe- og sykepleiere. Verdige velferdstjenester forutsetter *nok folk*. Og hvis for mange jobber i callsenter, kan det bli for få til å jobbe på eldresenter.

Poenget med skatt er ikke primært å «skaffe penger» til det offentlige. Som Norman påpeker, er formålet «å få private forbrukere og bedrifter til å legge beslag på færre folk, så vi får frigjort ressurser til offentlige tjenester». Dette handler ikke om statens finanser, men om å sikre *det realøkonomiske rommet* som trengs for offentlig sektor. Det vil si å gjøre tilstrekkelig mange og tilstrekkelig kompetente årsverk tilgjengelig for å løse de nødvendige oppgavene. Hvordan?

Når økt skatt inndrar mer kjøpekraft fra private forbrukere og bedrifter, blir det i neste omgang redusert etterspørsel etter

håndverkere til private hyttebygg, færre oppussinger av kjøpesenter og færre etableringer av callsenter som ringer for å prakke ting på det norske folk. Slik frigjøres årsverk. Slik økes rommet for kommuneøkonomien. Slik får vi bukt med ineffektiv og ødeleggende underbemanning.

Ettersom dette dreier seg om å ha nok ledige hender, og ikke om å ha nok lagrede penger, blir det mindre relevant hvor mye penger staten har i sitt oljefond. Det interessante, fra et velferdssynspunkt, er hvor stor del av realøkonomien (tilgjengelige årsverk) privat etterspørsel legger beslag på. Dette *kan* reguleres gjennom å bruke mer oljepenger. Regjeringen kan gi kommuner og stat masse penger til å overby privat sektors etterspørsel etter ansatte, nybygg og vedlikehold. Da vil ganske snart flere hender og hoder gå til offentlige tjenester og færre til privat forbruk. En innvending mot denne metoden er at den gir en lønnsvekst for mange som kan gi høyere inflasjon enn regjeringen liker. En annen innvending er at metoden ikke holder seg innenfor den såkalte Handlingsregelen.

Siv Jensens rop om mer oljepenger er uansett ganske irrelevant, med mindre hun også sier at de skal brukes til å konkurrere ut private bedrifter ved å by opp lønningene til yrkesgrupper som leverer velferdstjenester. Det vil hun neppe.

Dermed gjenstår skattemetoden: Vi kan øke offentlige tjenesters tilgang på årsverk gjennom å øke skattens andel av økonomien.

Dette vil gi mindre inflasjonseffekt enn å bruke mye mer oljepenger, fordi ved skattemetoden tar staten inn med en hånd (gjennom skatt) det som deles ut med den andre (over offentlige budsjetter). I motsetning til dette vil økt bruk av oljepenger øke etterspørselen på ett sted i økonomien (offentlig sektor) uten å redusere den et annet sted.

Mens Victor Norman endelig fikk fram sannheten – god offentlig velferd koster skatt – gjør Siv Jensen sitt beste for å tilsløre realitetene gjennom sine stadige avsløringer av at *staten har penger*. Denne bevisste tilsløringen av skattens rolle som «dirigent av årsverk» i realøkonomien bidrar også til å kamuflere at Frps store skatteutt *er* en trussel mot offentlige velferdstjenester.

Seierherrene

Etter min mening tar høyresidens folk feil når de argumenterer for skatteutt med at staten har penger nok, og de tar feil når de

påstår at skatt skaper en ineffektiv økonomi. Derimot har venstresiden rett når den hevder at lavskattpolitikken kan få drastiske sosiale konsekvenser.

Så er det da heller ingenting som tyder på at folk flest har kjøpt liberalistenes filosofi. Ingenting tyder på at velgerne ønsker seg skattekuttene samfunnsmodell. Tvert imot: Når det gjelder skatt og velferd, fikk regjeringen av 2001 massiv motstand i opinionen fra dag én.

Mens Erna Solberg og co. satt ved spakene, falt andelen av norske velgere som mener «lavere skatter» er en viktig politisk sak dramatisk: fra 46 prosent av velgerne i 2001 til 28 prosent i 2005⁵.

Derimot er det betydelig oppslutning om økt skatt, hvis det trengs for å holde oppe offentlig velferd. I valgåret 2005 spurte meningsmålerne folk om de var mest enig med følgende utsagn A eller B:

A sier: «Det blir for dyrt å opprettholde offentlige velferdsytelser på dagens nivå. Hver enkelt må i fremtiden selv ta et større ansvar for å skaffe seg det de trenger av helsetjenester og eldreomsorg.»

B sier: «Det må være det offentliges oppgave å sørge for en god helse- og eldreomsorg for alle, selv om dette kan bety at skatter og avgifter må økes i årene fremover.»

12 prosent var mest enige med A. 78 prosent var mest enige med B (Synovate Norsk Monitor 2005).

Høyre og Frp holdt heltmodig fast på at det folk og land virkelig trengte nå, var lavere skatt. Det hjalp ikke. Jens Stoltenberg dristet seg nemlig til å si «velferd framfor skattelette». Og sammen med de rødgrønne vant han valget, og dermed regjeringsmakten. Det var høsten 2005.

For et utgangspunkt de rødgrønne hadde!

Folk flest hadde fått nok av offentlig nedskjæring og innstramming, forfall og manglende vedlikehold i skolen. Folk flest ville ha økt økonomisk utjevning. Selv foran høyrevalget i 2001 sa 68 prosent av oss ja til hardere beskatning av høye inntekter.⁶

Folk flest trodde ikke på høyrepartienes teori om at private investorer er skolesystemets redningsmenn.

79 prosent av de spurte ønsket mer satsing på utdanning i offentlig regi. 12 prosent ønsket, som Siv Jensen, mer satsing på private tilbud.⁷

I tillegg var landet kommet i lykkelige omstendigheter, rent økonomisk. Jens Stoltenberg grep regjeringroret ved starten av den største økonomiske oppgangsbølge i manns minne. Folk og fe stod framfor fire år med mer til alle. Den rødgrønne regjeringen fikk dermed lagt opp i hendene en sjeldent gyllen anledning til å styrke alt vi har mest kjært (barn og unge, eldre og helse, trygg trafikk), uten noen merkbar forsakelse av det vi har nest mest kjært (bil, båt, hytte).

Å, hvor velsignet heldige de er, seierherrene, når de samler sine styrker på Soria Moria!

Og de har flertall på Stortinget.

Kommunalminister Åslaug Haga kliner til med et milliardløft for kommunene som selv kommunepolitikerne må innrømme er et milliardløft. Det bygges barnehager så sagflisa spruter. Elever og foreldre måper idet løftet om gratis læremidler i videregående skole blir holdt.

Bryggeriarbeidere jubler når arbeidsplassene reddes. Arbeidsfolk flest gliser når Eivind Reiten presses for noen opsjonsmillioner. Aksjeutbytter utsettes for skatt. Øystein Djupedal avblåser privatskolenes inntogsmarsj (noe særlig Høyre bør glede seg over i ettertid, med tanke på suksessen til de private John Bauergymnasene.)

Sysselsettingen øker i rekordtempo. De få arbeidsløse som fortatt fins, får økt sine utbetalinger. Høyre-regimets uthulinger av Arbeidsmiljøloven reverseres. Fagforeningsfradraget blir økt. Og så økt igjen.

Men så stopper det liksom litt opp. Det fester seg gradvis en følelse av *business as usual*. I januar 2007 svarer 79 prosent av velgerne at deres hverdag er uendret av regjeringsskiftet. 64 prosent mener de rødgrønne har skapt «liten eller ingen endring i norsk politikk».⁸

Fra rødgrønt til grått

Senere skulle de borgerlige likevel tape valget i 2009, mye takket være egen inkompetanse og indre splid. Den rødgrønne glansen fra Soria Moria er blitt mer og mer grå. Mest alvorlig er kanskje det som (ikke) skjer på rødgrønne kjerneområder som velferd, forskning og fordeling. Igjen og igjen stanger rødgrønne ambisjoner i harde skranker for ressursbruken: Skatteløftet Jens Stoltenberg ga i valgkampen 2005 nekter nå regjeringen å dreie en større andel av årsverkene i realøkonomien til områdene hvor rødgrønne velgere har klare forventninger.

Soria Moria lovt å avskaffe fattigdom. Men antallet under den såkalte fattigdomsgrensa synker ikke. Det øker. Bjarne Håkon Hanssen forsøker å avskaffe fattigdom ved å be sosialklienter «stå opp om morran».

Soria Moria I lovt både «sterk satsing på sosial boligpolitikk» og, mer konkret, «et omfattende program for bygging av ikke-kommersielle utleieboliger». Ingen ser noe til verken sterk satsing eller omfattende program. Det finnes knapt noen boligpolitikk, alt er overlatt til markedet. Leieprisene i Oslo stiger med 16,4 prosent i 2007 (Dagbladet 30. mai 2008).

Selv om Kristin Halvorsen har lansert en hårete visjon for Norge som «verdens fremste kunnskapsnasjon», blir det SVs kunnskapsminister som må kunngjøre et kutt på 300 millioner kroner innen forskning og høyere utdanning. Partiet merker snart at Øystein Djupedals økonomiske hvileskjær er et politisk feilskjær. For mange akademikere, inkludert SV-medlemmer, er kunnskapsministeren heretter å regne som barnehageminister.

VG har ikke glemt Arbeiderpartiets valgløfte «Vi skal fylle opp», og 16. august 2008 kommer oppslaget: «115 bassenger står TOMME». «Vi hadde valget mellom å ruste opp svømmebassenget for flere titalls millioner kroner, eller bruke midler til rene skoleformål,» forklarer Aps ordfører Herdis Bragelien i Grue i Hedmark, som har stengt bassenget for godt.

Situasjonen er den samme i Ap-kommunen Askim. Rektor ved Korsgård skole sender en hilsen til Jens Stoltenberg og kompani: «De må nok legge penger i potten som kan brukes mer direkte til å innfri løftene. Nå er løftene bare ord.»

Er de tomme bassengene et lite representativt eksempel? Svaret er dessverre nei. Vantro ser kommunepolitikere i hele landet hvordan regjeringens gjerrige budsjetter driver dem tilbake til kuttismen som herjet under Erna Solberg. Ved inngangen til 2008 var, utrolig nok, dette status for kommuneøkonomien:

- 63 prosent av kommunene regnet med svakere økonomisk resultat i 2008 enn i 2007.
- 40 prosent ville kutte i skolesektoren.
- 25 prosent ville redusere tilbudet i eldreomsorgen.
- 31 prosent ville øke egenandelene i skolefritidsordningen.
- 24 prosent ville kutte i vedlikehold sammenlignet med året før.⁹

Hva har vedlikehold å si? Ganske mye, når murpuss faller av skolebygg, mannevonde veier skriker etter asfaltering og sprukne vannrør landet over lekker drikkevannet rett ut i grunnen. I en presset økonomisk situasjon velger kommunepolitikere å verne om det mest synlige, som undervisning og pleie. Resultatet på lengre sikt blir omfattende offentlig forfall. Etterslepet i offentlig vedlikehold i den rike oljestaten Norge er nå over 40 milliarder kroner.¹⁰

Mange spør seg: Hvorfor vi ikke lenger kan ta vare på det vi har bygd opp? Hvordan kan regjeringen la dette skje? Og hvor ble det av den rødgrønne glansen fra Soria Moria?

Akkurat den kan ha gått tapt allerede under valgkampen i 2005.

Det ulykksalige skatteløftet

Jens Stoltenbergs valgløfte om å låse skatten fast til Høyres skattnivå fra 2004 bandt de rødgrønne i skattepolitikken for fire år. Og det satte håndjern på offentlig sektors armslag i realøkonomien. Allerede før partilederne samlet seg på Soria Moria, var det bestemt at det meste av rekordveksten som var i vente skulle tyte ut i økt privat etterspørselspress, ikke i offentlig tjenestetilbud.

Det finnes en dansk parallell. I Danmark har den borgerlige regjeringen Fogh Rasmussen gjort mye vesen av sitt «Skattestop» – et løfte om å låse skattene fast på 2001-nivå. Skattestopp er slikt man kan vente fra blå partier som profilerer borgerlig lavskattpolitikk. Derfor var det mer overraskende at samme løfte skulle være en bærebjelke for politikken til en regjering av Ap, SV og Sp – en regjering mange håpet skulle gi Norge en ny retning etter 25 år med økende markedsliberalisme.

Intet løfte har vært viktigere for statsminister Stoltenberg å holde.

Han har møtt motstand. Lederen for LO Stat, Ap-mannen Morten Øye, hadde høsten 2007 fått nok av lavskattpolitikken:

Midt i denne eventyrlige velstanden opplever vi store mangler, både når det gjelder helse, eldreomsorg, skole, samferdsel og mye mer. Ja, vi tar ikke engang vare på de verdiene vi har bygd opp – offentlige eiendommer og bygninger blir ikke skikkelig vedlikeholdt. De forfaller på grunn av pengemangel.

Morten Øye påpeker det samme som Victor Norman: Det må frigjøres flere årsverk hvis vi skal sikre verdighet og kvalitet i offentlige tjenester. «Skattene må økes betraktelig hvis vi skal unngå at

velferdssamfunnet kollapser i krysspresset mellom stigende privat rikdom og stadig mer følbart kollektiv fattigdom,» sier han. Øye ber regjeringspartiene før valget i 2009 bør «si klart og tydelig at de kommer til å øke det totale skattenivået» i neste periode.¹¹

Senterpartiets Liv Kristin Navarsete er mindre tålmodig. Hun åpner for å øke skatteinnsatsen nå. «Skatteløftet er ikke mer hellig enn andre løfter fra Regjeringen,» sier samferdselsministeren til Aftenposten. Navarsete argumenterer med at rødgrønne velgeres forventninger ikke er knyttet til skattestoppet, men til rødgrønne kjernesaker:

«Skal vi etter fire år i regjering sitte igjen med at løftet om ikke å øke skattene ut over 2004-nivået er det eneste vi innfridde hundre prosent? Hva med løftene om bedre veier, næringsutvikling og barnehageutbygging?»

Statsråden sender opp en meget synlig prøveballong: «For Sp er det viktigst å innfri de løftene som dreier seg om fellesskapet».¹²

Slike ballonger skytes umiddelbart ned av statsministeren. «Jens Stoltenberg feier all tvil til side og slår fast at regjeringens skatteløfte vil bli innfridd,» meldte NTB etter noen dagers tilløp til skattedebatt, sommeren 2006. «Ikke et øre mer,» presiserte statsministeren, i tilfelle noen fryktet å miste et øre.¹³

Ballonger Jens ikke rekker, knertes nidkjært av hans folk på Aps høyrefløy. Som da Sp dristet seg til å antyde at staten kunne fjerne rentefradraget på skatten for boliglån når de passerer 2-3 millioner (per person). Karl Eirik Schjøtt Pedersen fyrte løs: «Helt uaktuelt. Utropstegn.»¹⁴ Den eneste som kan overgå Schjøtt'n i overtydelighet på dette punktet er trolig Aps finanspolitiker Marianne Aasen.

Da Per Olaf Lundteigen (Sp) kom i skade for å uttale at «Ingen formulering i Soria Moria-erklæringen er hellig», rykket Aasen ut i Aftenposten: Skatteløftet er faktisk «et hellig løfte,» kunne hun avsløre. Aasen mente løftet om å holde Høyres skattenivå fra 2004 for Det norske Arbeiderparti «er i samme kategori som medlemskapet i Nato».¹⁵

Jens Stoltenbergs hellige løfte begrenser den rødgrønne regjeringens muligheter til å stake ut en ny kurs for Norge.

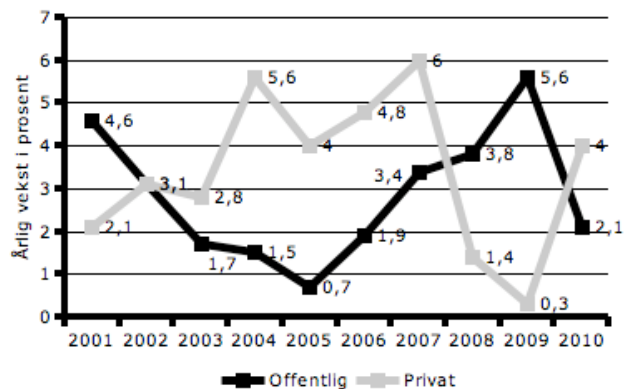
Skattestoppet har satt harde skranker for hva som er mulig i fellesektoren, tross høy økonomisk vekst.

Det har befolkningen nå sett i form av forskningskutt, boligpolitikken som aldri

kom og bassengene som ble stengt for godt. Den harde realiteten som følger av Jens Stoltenbergs skattestopp er at det private konsumet *fortsetter* å dra kraftig ifra det offentlige, også hans regjering.

Følgende diagram viser at regjeringsskiftet ga en økning i det offentlige konsumet, men samtidig ser vi hvordan den tunge trenden fra det Høyre-dominerte styret fortsetter, kun forstyrret av en gigantisk internasjonal finanskrise.

Privat og offentlig konsum 2001–2010

Kilde: Nasjonalbudsjettet

Den tunge trenden er at utviklingen for offentlig konsum hvert eneste år blir hengende lengre etter den private forbruksveksten. Standarden i offentlig sektor sakter fortsatt lengre og lengre etter samfunnets generelle standard. I 2007 – under Stoltenberg – var veksten i privat konsum nesten dobbelt så høy som veksten i det offentlige.

Samtidig ser vi tydelig forskjell på blå Bondevik-regjering og rødgrønt Stoltenberg-styre. Trenden for offentlig konsum snur etter valget i 2005. Under finanskriseårene er det også en tydelig satsing på offentlig sektor som motvekt til nedturen skapt av problemer i verdensøkonomien. Men finanskrisen er unntaket. I 2010 gjenvinnes ubalansen, med et opplegg for dobbelt så høy vekst i privat konsum som i fellesskapets forbruk.

Det er denne varige underprioriteringen av offentlig sektors rom i realøkonomien som skaper kommunesektorens økonomiske situasjon. Den preges nå igjen av kutt og innsparinger. Landet over opplever kommuner at skolebygg og andre prosjekter på legges på is, fordi håndverkerne er opptatt med å tilfredsstille privat etterspørsel. Under de rødgrønnes første regjeringperiode har en av tre kommuner måttet innstille planlagte

byggeprosjekter fordi det ikke kom inn ett eneste tilbud.¹⁶

I grunnskolen gikk faktisk lærertettheten innen ordinær undervisning (som omfatter 96 prosent av elevtimene) ned i årene etter at de rødgrønne tok over.¹⁷ Og for 2008 rapporterte 39 prosent av kommunene at de ville *redusere* antall lærere.¹⁸ Moralene er: Det hjelper lite at Kristin Halvorsen roper «Utdanning, utdanning, utdanning», når Jens Stoltenberg kan låse det offentlige Norge fast til Høyres skattenivå fra 2004.

Skattestoppet setter mye av norsk politikk på autopilot. Den rødgrønne regjeringen klarer å bremse *hastigheten* i vår ferd vekk fra «den nordiske modellen», men ikke retningen. Jens Stoltenberg og hans høyreorienterte fløy i Arbeiderpartiet gjør norsk politikk til en øvelse i enveiskjøring.

Enveiskjørt debatt

Den politiske enveiskjøringen skaper frustrasjon over tilsynelatende uløselige ressursproblemer i velferdsnorge. «Hva er det politikerne *driver* med,» spør folk og rister på hodet når de ser privat luksus bre om seg og Eivind Reiten sprade omkring med kjempeopsjon, mens våre eldre og syke stues vekk på lagerrom og korridorer.

Norsk venstreside – og Norge – lider nå under regjeringen Stoltenbergs selvpålagte begrensninger.

Når det realøkonomiske rommet for offentlig sektor er for trangt, må regjeringen velge mellom barnehager og forskning. Lokal velferdspolitikken må bli det sure valget mellom å kutte eldreomsorg og å kutte vedlikehold av skolen.

Skattestoppet er dobbelt skadelig. Det innsnevrer ikke bare handlingsrommet for rødgrønn politikk, men også hele debatten om økonomisk politikk. Det er jo i realiteten bare ett lag på banen i skattedebatten. Mens Jan Tore Sanner, Trygve Hegnar og Siv Jensen maser dag ut og inn om formueskatt, arveavgift og hvor mange titalls milliarder de har tenkt å kutte, er de rødgrønne usynlige eller defensive. Ingen rødgrønn regjeringsspolitiker går på barrikadene og forteller folket hvilke velferdsmuligheter vi faktisk har, hvis vi bare er villig til å ta regningen – i fellesskap.

De politiske konsekvensene framstår desto sterkere hvis vi tar i betraktning *hvordan opinionen er* i skattespørsmål. Den er delt, også i hver og en av oss. Vi kan ønske en sterk skatteinnsats for fellesskapet, men vil vi egentlig betale mer

selv? Vi kan skatte mer *hvis* pengene går til viktige velferdstjenester, men stoler vi på at den gjør det? Meningsmålingene spriker.

Econ undersøkte høsten 2006 for Kommunenes sentralforbund hvor mange som er enige i dette: «Jeg er villig til å betale høyere skatter for å sikre at kommunene kan øke kvaliteten i barnehager, skoler og eldreomsorg». Rødgrønn triumf: 58 prosent sa seg enige!

Så kom Skattebetalerforeningen høsten 2008 med en undersøkelse der 57 prosent av velgerne sa seg enige i dette: «Jeg vil ikke stemme på et parti som vil øke de samlede skatter og avgifter etter Stortingsvalget neste år».¹⁹

Målingene spriker hit og dit – alt etter hvordan spørsmålene blir stilt. Dette forteller oss at partienes innsats overfor opinionen kan bli avgjørende. Hvis høyresiden klarer å mobilisere den sure skattebetaleren i oss, gir det helt andre utslag enn om venstresiden klarer å mobilisere det solidariske samfunnsmennesket i oss, forklare at skatt må til for å flytte årsverk og dessuten gjør oss trygge på at økt skatt faktisk *går til* styrket velferd.

Akkurat dét er det faktisk bare 19 prosent av Ap-velgerne som er trygge på.²⁰ Mistilliten kan ha sammenheng med at det bare er ett lag på banen, som alltid mistenkeliggjør offentlig sektor. Den kan ha sammenheng med at underfinansieringen av offentlig sektor har skapt en viss mistillit til at de folkevalgte faktisk kan levere en styrking av velferdstjenestene. Den har i alle fall sammenheng med at venstresidens ledere ikke har gjort jobben sin.

Det farligste med holdningen til skattestopperne i Ap-ledelsen er at den blir til en selvoppfyllende profeti. De tror det er umulig å vinne valg på en forsterket skatteinnsats, så de argumenterer aldri for at den trengs. Selv om de kanskje mener det selv. Når det så nærmer seg valg, har ingen sentral politiker i Arbeiderpartiet argumentert en eneste gang for at vi skal styrke skatteinnsatsen, og dermed blir det også umulig å gå til valg på noe sånt.

Å forsterke skatteinnsatsen framstår plutselig som et venstreekstremt standpunkt, selv om det er nøyaktig samme skattepolitikk som den høyt feirede suksessen til «den norske modellen» ble bygd på gjennom 1900-tallet.

Mens venstresidens topledere svikter sin ansvar ved å unnlate å slåss for venstresidens grunnsyn, gjør høyresidens ledere gjør det motsatte. De argumenterer kontinuerlig for det store behovet for 30-40

milliarder i skatteutt. De legger bevisst an en krass tone og enorme kuttambisjoner. Når så Per Kristian Foss bare gjennomfører 25 milliarder av disse, framstår høyresiden som en ganske moderat og sindig gjeng.

Høyresiden jobber på denne måten målrettet for å skape rom i opinionen for sin egen politikk. De lar seg ikke skremme verken av meningsmålinger eller saklige argumenter.

I den ideologiske kampen står høyrefolk i kø innenfor motstanderens 16-meter og fyrer løs ved hver anledning. Venstresiden har nok med å forsvare seg, samt putte ett og annet selvmål.

Slik skapes følelsen av et sterkt politisk press for skatteutt, i et land der et klart flertall faktisk vil betale *mer* skatt, bare de får en styrket offentlig velferd igjen for pengene.

Venstresidens partiledere virker i dag ute av stand til å lede og mobilisere det flertallet som faktisk finnes. Høyresiden vinner fram fordi den er tydelig og har retning (kutt 30 milliarder, vi har løsningene!) mens venstresiden er utydelig og mangler retning.

I forkant av budsjettarbeidet for 2011, er alt man hører fra det rødgrønne kollegiet «Innstramming, innstramming innstramming». Den stadige repetisjonen av budskapet skaper følelsen av at det ikke finnes noe alternativ. Eller som Margaret Thatcher sa: «There is no alternative.»

Som Victor Norman har påpekt, er dette ikke riktig.

¹⁷ Data fra Grunnskolens informasjonssystem (GSI), gjengitt i Utdanningsforbundets Temanotat 7/2008.

¹⁸ Undersøkelse fra NorgesBarometeret, gjengitt i Utdanningsforbundet Temanotat 7/2008.

¹⁹ Landsrepresentativ undersøkelse i forbrukermarkedet, juni 2008, Synovate.

²⁰ VG, 4.8.2006.

NOTER:

¹ Data fins hos Grunnskolens Informasjonssystem: www.wis.no/gsi

² Data fra Levekårsundersøkelsen 2006 gjengitt i *Psykososialt arbeidsmiljø*, delrapport fra Statens arbeidsmiljøinstitutt, 2008.

³ Aftenposten 26. juli 2000.

⁴ Organisasjonisk arbeidsmiljø, delrapport Statens arbeidsmiljøinstitutt 2008.

⁵ Synovate Norsk Monitor 2005).

⁶ Aardal, Bernt. *Velgere i villrede ... En analyse av stortingsvalget 2001*. Damm 2003.

⁷ Meningsmåling gjennomført for hundreårsmarkeringen Norge 2005.

⁸ Fædrelandsvennen 16. januar 2007.

⁹ Kommunenes Sentralforbunds Budsjettundersøkelse 2008.

¹⁰ Ifølge Kommunenes sentralforbund.

¹¹ Dagsavisen, 28.11.2007.

¹² Aftenposten, 22.07.2006.

¹³ NTB, 28.7.2006.

¹⁴ Aftenposten, 8.8.2006.

¹⁵ Aftenposten, 4.1.2008.

¹⁶ Kommunenes sentralforbunds budsjettundersøkelse 2008.

MANIFEST
SENER FOR
SAMFUNNSANALYSE